

KARIJERNO VOĐENJE U CRNOJ GORI kao podrška širem obrazovanju i ciljevima politike obuke

Strategija za cjeloživotnu karijernu orijentaciju (2016-2020) definiše cjeloživotnu karijernu orijentaciju kao niz aktivnosti koje omočuvaju pojedincima u svakoj fazi njihovog života procjenjivanje sopstvenih kapaciteta, kompetencija i interesa. To im pomaže da donesu prave odluke o svom daljem obrazovanju, obuci i kvalifikacijama, kao i da upravljaju svojim izborima u pogledu obrazovanja i pripreme za tržište rada.

Institucionalni kapaciteti

Zakoni na polju obrazovanja, naročito Opšti zakon o obrazovanju, naglašavaju potrebu za ličnim razvojem u skladu sa prioritetima i mogućnostima. Ovaj koncept je, takođe, naglašen u zakonima o obrazovnim nivoima (osnovna škola, gimnazija, stručno obrazovanje, više obrazovanje i obrazovanje odraslih). Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama uključuje mnoge institucije koje analiziraju situaciju na tržištu rada i pružaju ove informacije onima koji traže posao i poslodavcima (2010). Drugi relevantni zakon je Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti (2019), koji reguliše odnose na polju zapošljavanja, ukazuje na mogućnosti zapošljavanja i samozapošljavanja i podržava profesionalno usmjeravanje za zaposlene i nezaposlene osobe. Zakon o mladima (2019) naglašava značaj obrazovanja mladih i pripremu za tržište rada.

Strategija za cjeloživotnu karijernu orijentaciju (2016-2020) je ključni dokument koji opisuje glavne pravce nacionalne politike, osnovne ciljeve, principe, analizu tekućeg stanja, poređenja sa evropskim zemljama, prioritete, mjere i aktivnosti za implementiranje postavljenih ciljeva. Naglašava značaj razvoja cjeloživotnog učenja i vještina upravljanja karijerom. Nacionalno koordinaciono tijelo je osnovano za praćenje i evaluaciju implementacije Strategije. Tijelo se sastoji od predstavnika svih aktera koji su učestvovali u kreiranju Strategije: Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Unija poslodavaca, Privredna komora, Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje (CSO), Univerzitet Crne Gore i Sindikat prosvjete Crne Gore.

Strategija razvoja stručnog obrazovanja (2020–2024) naglašava važnost programa karijernog vođenja u školama, procjenu i monitoring sveukupnog procesa u školama i jačanje kompetencija školskih timova za karijerno vođenje. Institucije koje su odgovorne za monitoring i evaluaciju karijernog vođenja u školama su Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje i Ministarstvo prosvjete. Strategija inkluzivnog obrazovanja (2019–2025) postavlja principe za prilagođavanje nastavnih programa za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama. To utiče na obrazovanje i pripremu ove djece za tržište rada i

ODGOVORNOSTI

Ministarstvo prosvjete je odgovorno za nacionalnu politiku obrazovanja. Ministarstvo radi na osnaživanju karijernog vođenja na svim nivoima obrazovanja.

Ministarstvo za sport i mlade se fokusira na mlade ljude između 15 i 30 godina starosti, njihov lični i društveni razvoj, obrazovanje i pripremu za tržište rada.

Ministarstvo ekonomije je odgovorno na polju ekonomije, definiše odnose na tržištu rada, fokusira se na razvoj ljudskih resursa i promociju oblika zaposlenja kao što je preduzetništvo i samozapošljavanje, uključujući aktivnosti karijernog vođenja.

Zavod za školstvo akredituje i obezbjeđuje obuke za školske timove za karijerno vođenje i odgovoran je za monitoring i evaluaciju implementacije karijernog vođenja zajedno sa Centrom za stručno obrazovanje (CSO), školama i Ministarstvom prosvjete.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja donosi zakone koji regulišu odnose na tržištu rada i blisko saraduje sa Zavodom za zapošljavanje.

Zavod za zapošljavanje obezbjeđuje informativne usluge na tržištu rada za zaposlene i nezaposlene i obezbjeđuje informacije u pogledu karijernog vođenja i savjetovanja kroz interne centre (CIPS).

Aktivnosti Privredne komore su fokusirane na stvaranje najpogodnijeg poslovnog okruženja.

Nacionalni Europass i Euroguidance centar je osnovan u okviru Ministarstva prosvjete. Osnovni cilj je promovisanje Evropske dimenzije u karijernom vođenju, osnaživanje međunarodnih aktivnosti i mobilnosti i promovisanje Europass dokumenata u Crnoj Gori. Centar, takođe, obezbjeđuje informacije o obrazovanju, mogućnostima za postizanje željene kvalifikacije, uslove za ulazak na tržište rada i programe mobilnosti koji su raspoloživi studentima u Crnoj Gori. Od samog početka, Centar je organizovao brojne konsultacije sa školskim timovima za karijerno vođenje sa ciljem konsultovanja sa nastavnicima i učenicima. Pripremio je više alati za karijerno vođenje za školske timove i druge u školi, npr. priručnici 'Karijerno vođenje i savjetovanje u stručnom obrazovanju', 'Vođenje intervju sa učenicima u osnovnim i srednjim školama', 'Korišćenje društvenih mreža u karijernom vođenju' i 'Smjernice za korišćenje Europass dokumenata'. Saraduje sa sličnim centrima u zemljama regiona. Tokom pandemije Covid-19, Centar je pripremio platformu za sticanje novih znanja i vještina za karijerne savjetnike, nastavnike, učenike, i ostale.

samostalan život u skladu sa njihovim sposobnostima. Za svaku od ovih strategija, napravljen je odgovarajući akcioni plan koji se sastoji od aktivnosti za date prioritete, indikatora postignuća, odgovornih institucija, vremenskih okvira i finansijskih izvora.

Mnogi projekti u prethodnom periodu imaju jak uticaj na razvoj programa karijerne orijentacije i obuke u obrazovnom sistemu. Kao dio nastavnog procesa, karijerno vođenje je počelo da se implementira u Crnoj Gori uz podršku nekoliko međunarodnih projekata. Prvi je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH (GIZ) projekat - Osmišljavanje prelaska mladih u svijet rada na Zapadnom Balkanu (2008-2011), što je rezultiralo programima obuke za nastavnike osnovnih škola i odgovarajućim priručnicima za nastavnike, kao i razvojem nastavnog plana i programa za izborni predmet "Profesionalna orijentacija u osnovnoj školi". Drugi projekat je nosio naziv Modernizacija obrazovnih programa i obuka nastavnika koji je sproveden kao dio Instrumenta za prepristupnu pomoć IPA IV (2016-2017), realizovan u srednjim stručnim školama. Pored modernizacije obrazovnih programa, ovaj projekat se bavio karijernim vođenjem u stručnim školama. Konačan rezultat je bio trodnevni seminar za timove za karijerno vođenje u stručnim školama na temu "Vještine upravljanja karijerom u stručnim školama". Reforma tržišta rada i razvoj radne snage je IPA projekat (2008-2012) koji je bio inicijator da program karijernog vođenja u Crnoj Gori započne na sveobuhvatan način. Projekat je rezultirao razvojem prve Strategije za cjeloživotnu karijernu orijentaciju (2011-2015) u Crnoj Gori, programom obuke nastavnika za srednje škole, odgovarajućim priručnikom za nastavnike i radnom sveskom za učenike u srednjim školama. Projekat je rezultirao otvaranjem novih centara za informisanje i profesionalno savjetovanje (CIPS) i boljom kooperacijom izmeu škola i CIPS-ova. Studijska posjeta Finskoj je organizovana za radnu grupu koja se sastojala od predstavnika svih učesnika koji su učestvovali u projektu. Studijska posjeta predstavljala je priliku za analiziranje iskustva i dostignuća karijernog vođenja u Finskoj i inkorporiranje ovih dobrih iskustava u našu strategiju. Ovaj projekat je znatno doprinio razvoju vještina karijernog upravljanja.

Organizacioni kapaciteti

Zavod za školstvo je odgovoran za opšte obrazovanje od predškolskog nivoa do univerziteta. Razvija nastavne planove i programe, organizuje savjetovanja i obuku za nastavnike, sprovodi istraživanja i eksterno utvrđivanje kvalitet rada škola. Zavod vrši odabir i akredituje programe obuke za timove karijernog vođenja u školama i realizuje seminare.

Centar za stručno obrazovanje (CSO) je javna ustanova koju je osnovala Vlada Crne Gore. Odgovorna je za razvoj, istraživanje i kvalitet stručnog obrazovanja i obrazovanje odraslih. Centar razvija **standarde za stručne kvalifikacije i kvalifikacije zanimanja**, organizuje akreditaciju programa obuke nastavnika, organizuje seminare i prati i eksterno utvrđuje kvalitet rada škola i rad pružalaca usluga obrazovanja odraslih. U okviru CSO, Odjeljenje za obrazovanje odraslih radi na programu fokusiranom na karijerno vođenje za zaposlene i nezapolene odrasle osobe. Svake dvije godine, Zavod za školstvo i Centar za stručno obrazovanje objavljuju Katalog programa stručnog usavršavanja nastavnika, svaka institucija u okviru sopstvene nadležnosti. Neki od programa obuke su o karijernom vođenju u školi, posebno za timove za karijerno vođenje. Program obuke za timove za karijerno vođenje za srednje škole traje pet dana i sastoji se od tri modula. Prvi modul pokriva samospoznaju, procjenu ličnih sposobnosti, interesovanja i ličnu orijentaciju vrijednosti. Drugi uključuje istraživanje karijere, znanja o mogućnostima za dalje obrazovanje i pripremu za tržište rada,

ODGOVORNOSTI

Centri za informisanje i profesionalno savjetovanje (CIPS) su lokalni centri za informisanje i savjetovanje integrisani u lokalne javne centre za zapošljavanje koji pripadaju Zavodu za zapošljavanje Crne Gore. CIPS-ovi pružaju usluge za škole, zaposlene i nezaposlene i roditelje. Oni organizuju savjetovanje i informisanje za grupe i pojedince. Karijerni savjetnici iz CIPS-ova posjećuju škole i obezbjeđuju informacije učenicima o daljem školovanju nakon osnovne i srednje škole i informacije o tržištu rada. CIPS-ovi organizuju poseban program "Karijerno vođenje i tržište rada u osnovnim i srednjim školama" koji obuhvata objavljivanje biltena za upis u srednje škole. Ove godine, bilten je školama proslijeđen putem interneta.

CSO: organizuje akreditaciju programa obuke za srednje stručno obrazovanje sa Ministarstvom prosvjete i obezbjeđuje obuku za školske timove za karijerno vođenje srednjih stručnih škola.

Školski timovi za karijerno vođenje (osnovna i srednja škola) su odgovorni za sačinjavanje godišnjeg plana karijerne orijentacije u školi. Plan se sastoji iz ciljeva i aktivnosti o karijernom vođenju za učenike, nastavnike, upravu škole i roditelje. Implementacija plana se nadgleda kroz proces samoevaluacije škole i preko eksternih evaluatora iz Zavoda za školstvo i CSO.

Univerzitetski karijerni centar obezbjeđuje individualne i grupne informacije, profesionalno savjetovanje, psihološko testiranje, planiranje karijere, radionice za studente o vještinama upravljanja karijerom i otvorene dane u školama i na univerzitetu sa ciljem informisanja o daljem školovanju i tržištu rada.

tehnike traženja posla, kako napisati CV i motivaciono pismo kao i praktične vježbe vezane za intervju za posao. Treći modul predstavlja proces odlučivanja. Obuhvata sve faze odlučivanja, postavljanja alternativa i njihovog testiranja, samorefleksiju i sačinjavanje akcionog plana za implementaciju donešene odluke. U ovom programu, nastavnici se upoznaju sa Europass dokumentima, koriste informacije i komunikacionu tehnologiju za traženje posla i dobijanje informacija o tržištu rada. Do sada, timovi za karijerno vođenje su obučeni u svim osnovnim i srednjim školama. Implementacija aktivnosti karijernog vođenja u školama se prati od strane Odsjeka za utvrđivanje kvaliteta Zavoda za školstvo i CSO. Metodologija eksterne evaluacije škola je definisana i jedan od indikatora kvaliteta njihovog rada je implementacija programa profesionalne orijentacije. Svaka škola mora imati plan za profesionalnu orijentaciju na nivou škole.

Karijerni centar na Univerzitetu Crne Gore povezuje univerzitet i tržište rada i doprinosi sveukupnom razvoju ekonomije i društva. Centar je osnovan 2012 godine. Razvio je programe za individualno i grupno profesionalno informisanje, profesionalno savjetovanje, psihološko testiranje i radionice za planiranje karijere za studente, kako bi ih upoznali sa glavnim vještinama upravljanja karijerom. Aktivnosti Centra uključuju dane otvorenih vrata za učenike u završnim razredima srednje škole, kako bi ih upoznali sa obrazovnom ponudom fakulteta i učešćem u projektu "Summer job", sezonski sajam zapošljavanja.

Centri za informisanje i profesionalno savjetovanje (CIPS) su integrisani u lokalne javne centre za zapošljavanje kojima upravlja Zavod za zapošljavanje Crne Gore. CIPS-ovi obezbjeđuju usluge za škole, zaposlene i nezaposlene, i roditelje. Centri organizuju savjetovanje i informacije za grupe i pojedince. Karijerni savjetnici iz CIPS-ova posjećuju škole kako bi učenicima pružili informacije o daljem školovanju nakon osnovne i srednje škole, kao i tržištu rada. CIPS-ovi organizuju poseban program "Karijerno vođenje i tržište rada u osnovnim i srednjim školama" u saradnji sa Ministarstvom prosvjete, kako bi učenicima obezbijedili usluge karijernog vođenja i informacije o tržištu rada. U okviru ovog programa, CIPS godišnje objavljuje bilten o upisu u srednje škole. Ove godine, bilten je prosljedjen školama preko online mreže.

KULTURA UPRAVLJANJA KARIJEROM

Svi glavni donosioci odluka učestvuju u razvoju svih strateških dokumenata, zakona i strategija. Na primjer, u razvoju Strategije za cjeloživotno karijerno vođenje učestvovali su Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Zavod za školstvo, CSO, univerziteti, NVO i drugi. Međutim, tokom implementacije aktivnosti nema dovoljno saradnje i sinhronizacije između partnera tako da ponekad postoji preklapanje aktivnosti i nepotrebno trošenje resursa.

Timovi za karijerno vođenje u osnovnoj i srednjoj školi su odgovorni za implementaciju školskog programa karijernog vođenja. Po pravilu, tim ima pet članova i čine ga pedagog i/ili psiholog u školi, nastavnici različite profesije i uprava škole. Timovi za karijerno vođenje planiraju implementaciju karijernog vođenja u školi za nastavnike i učenike. Jedan od ciljeva je obuka svih nastavnika u školi i promocija karijernog vođenja kao principa u svakodnevnoj nastavi i praksi. Ovo je obavezan dio profesionalnog razvoja za nastavnike u školama. Svaka škola mora sačiniti sopstveni plan profesionalne orijentacije i svaki učenik mora imati sopstveni portfolio. Škole implementiraju programe za karijerno vođenje na različite načine: kroz časove razredne zajednice, vannastavne aktivnosti, međupredmetni pristup, posjete sajmovima zapošljavanja, organizaciju radionica, prezentaciju karijernog vođenja, informativne sesije, online prezentacije, saradnju sa drugim institucijama kao što su CIPS, fakulteti i drugo. U nekim školama, učenici su uključeni u evaluaciju usluga karijernog vođenja preko upitnika.

Karijerno vođenje za učenike sa posebnim potrebama je razvijeno kroz individualne tranzicione planove koji se fokusiraju na učenikov potencijal, mogućnosti, sposobnosti za učenje i prelaz na viši novo obrazovanja i učešće na tržištu rada. To je individualni tranzicioni plan 1 (ITP1) koji povezuje osnovne i srednje škole i individualni tranzicioni plan 2 (ITPS2), koji se fokusira na pripremu za zapošljavanje i nezavisan život. Tim koji razvija i implementira ITP-ove se sastoji od učenika, roditelja, stručnih saradnika u školi, predstavnika resursnih centara, centara za zapošljavanje i zaposlenih.

Uloga **nevladinih organizacija** je veoma važna u karijernom vođenju i doprinosi sveukupnom kvalitetu obrazovanja. Na primjer, Agencija za demokratski prosperitet - Zid, dobila je male grantove

od Ministarstva prosvjete na javnom pozivu za projekte u obrazovanju. Zid je organizovao mnoge projekte, aktivnosti i kampanju o karijernom vođenju pod nazivom "Uključi se" (2017 i 2018) i 'Karijerno vođenje za mlade ljude i nezaposlene" (2019). Do sada, 250 korisnika je prošlo ovaj program direktno i njih 30 000 indirektno.

Individualni kapacitet

Prethodno navedeni školski timovi su odgovorni za implementaciju i širenje programa karijernog vođenja u školama i imaju specifične mogućnosti za obuku. Po pravilu, pedagozi i psiholozi su članovi timova karijernog vođenja. Takođe, pedagozi i psiholozi imaju sopstvene programe rada u školama koji se dijelom sastoje od podrške učenicima u njihovom profesionalnom razvoju. Oni mogu raditi sa učenicima individualno ili grupno. Oni, takođe, rade sa roditeljima koji igraju važnu ulogu u pomaganju učenicima u razvijanju karijere. Učenici bi trebalo da imaju slobodu da kreiraju sopstvenu karijeru koja im donosi sreću i čini ih zadovoljnim. Nacionalni savjet za obrazovanje je usvojio opšte standarde kompetencija za sve u obrazovnom sistemu, uključujući direktore, nastavnike, edukatore, pedagoge i psihologe, ali ovi standardi se ne odnose na praktičare karijernog vođenja. Umjesto toga, akreditovana obuka koja je u ponudi obezbjeđuje konzistentnost. Nastavnici koji su članovi tima karijernog vođenja su veoma kreativni i prepoznatljivi kao dobri nastavnici koji su završili programe obuke u područjima kao što su komunikacija, timski rad, mirno rješavanje konflikata, motivacija u procesu učenja, građansko obrazovanje i preduzetništvo. Mnogi od njih rade kao treneri u obrazovnom sistemu. Svi treneri su završili program obuke u skladu sa standardima i procedurama uspostavljenim od strane Nacionalnog savjeta za obrazovanje.

Važan cilj reforme obrazovanja je izgradnja kulture karijernog vođenja koja predstavlja sastavni dio sveukupne kulture škole čija izgradnja zahtijeva stalan rad. Ovaj proces bi trebalo da uključi sve učesnike u školskom životu, nastavnike, učenike, upravu škole, saradnike u nastavi, roditelje, lokalnu zajednicu i kreatora politike (holistički pristup).

KULTURA UPRAVLJANJA KARIJEROM

Svaka osoba mora konstantno raditi na razvoju sopstvenih vještina upravljanja karijerom. Pored profesionalnog znanja i vještina, važan je razvoj prenosivih kompetencija kao što su dobra komunikacija i jezičke vještine, prilagodljivost, fleksibilnost, rješavanje problema, informacijske i vještine komunikacione tehnologije, otvorenost, respekt prema drugima, samo-refleksija učenje kako se uči. Obrazovni sistem posvećuje puno pažnje razvoju prenosivih kompetencija kroz različite nastavne predmete, medjupredmetni pristup, projekte organizovane u školi i učešće u medjunarodnim projektima. Jedna misao učenika ilustruje ovu kulturu: "Ne uči me o karijeri, uči me kako da učim".

ANEKS: PRIMJERI DOBRE PRAKSE

VEBINARI EUROGUIDANCE CENTRA

Euroguidance Centar je organizovao ove godine vebinare, prilagođene okolnostima pandemije Covid-19.

Vebinar ‘Poboljšanje kvaliteta karijernog vođenja i savjetovanja u školama za karijerne savjetnike osnovnih i srednjih škola je održan od 25 do 29 maja 2020. Učestvovalo je trideset nastavnika iz Crne Gore. Vebinar “Digitalna nedjelja” je održan od 16. do 18. 07. i od 15. do 17. 09. i ukupan broj nastavnika koji su učestvovali iz osnovnih i srednjih škola je iznosio 118. Teme su uključivale digitalnu pismenost, Excel sa raznim alatkama, korišćenje PowerPoint-a i video prezentacije. Takođe, Centar je pripremio testove za različite starosne grupe koje će koristiti karijerni savjetnici sa ciljem da bolje upoznaju učenike, njihova interesovanja, sposobnosti i lične preferencije.

SREDNJA MEDICINSKA ŠKOLA

Glavni cilj tima za karijerno vođenje je pružanje podrške učenicima u cilju prepoznavanja sopstvenih kapaciteta, potvrđivanje puteva karijernog vođenja i uvježbavanje vještina upravljanja karijerom. Škole organizuju radionice na teme karijernog vođenja u kojima podižu svjesnost o značaju cjeloživotnog životnog učenja i karijernog vođenja. Učenicima je omogućeno da posjete organizacije i tako se upoznaju sa zahtjevima određenih zanimanja. Na primjer, učenici smjera farmacija, imali su mogućnost da posjete fabriku lijekova Alkaloid u Skoplju, Institut Josif Pančić u Pančevu, Institut Simo Milošević u Igalu i druge slične institucije. Ove aktivnosti su važne za učenike kako bi se upoznali sa određenim zanimanjima u realnim uslovima. Takođe, Škola prati dalje školovanje i zaposlenje učenika nakon završenog četvorogodišnjeg školovanja što je veoma poželjno.

KARIJERNI CENTAR UNIVERZITETA CRNE GORE

Po prvi put, Karijerni centar je organizovao sajam prakse i stipendija za studente i poslodavce (11. do 12. novembra 2020). Studenti koji su aplicirali preko sajma imali su mogućnost da se predstave tokom 15-minutnog intervjua. Poslodavci su dodijelili 50 stipendija studentima koji su se najbolje predstavili.

CIPS AKTIVNOSTI

Stalno pružanje karijernog vođenja, savjetovanja i informisanja za škole, zaposlene, nezaposlene i roditelje. Takođe, godišnje izdavanje biltena o upisu u srednju školu.

NVO ZID, AGENCIJA ZA DEMOKRATSKI PROPERITET

Realizacija različitih projekata, seminara, foruma i drugih aktivnosti, poput obezbjeđivanja informacija o tržištu rada sa ciljem povećanja zaposlenosti, prije svega za mlade ljude. Posljednji forum je održan u decembru 2020.

ⁱ Nova Vlada Crne Gore, izabrana u decembru 2020. godine, uvela je drugačiju organizaciju državne uprave, tako da umjesto ranijeg Ministarstva prosvjete sada postoji Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta. Novo je i Ministarstvo za finansije i socijalnu zaštitu, kao i Ministarstvo za ekonomski razvoj. Postojeća ministarstva su nastala reorganizacijom prethodnih ministarstava.